

Marek Mariusz Tytko

Scenografie Krystyny Zachwatowicz do sztuk Mishimy

Andrzej Wajda, inicjator powstania w Krakowie Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej, wyreżyserował w krakowskim Starym Teatrze cztery jednoaktówki Yukio Mishimy, wybitnego japońskiego pisarza współczesnego, który w wieku 45 lat popełnił seppuku.

Mishima wykorzystał klasyczne formy dworskiego teatru no. Przesycone erotycznością cztery jednoaktówki – „Wachlarz”, „Szafa”, „Pani Aoi” i „Adamaszkowy bębenek” – opowiadają o namiętnościach i mrocznych uczuciach. Tęsknota, zawiść, miłość, sadyzm, namiętność, snobistyczne żądze i drwina to tematy zagrane przez aktorów słowem i gestem, zagrane (dosłownie) przez muzyków na wschodnich instrumentach, jak również pokazane plastycznie dzięki symbolicznej scenografii autorstwa Krystyny Zachwatowicz.

Scenografie utrzymane w stonowanych barwach na dominującym tle czerni są bardzo ascetyczne. Mroczność uczuć koresponduje z czarnym tłem sceny. Stałym elementem plastycznym wszystkich czterech przedstawień jest makieta japońskiego ogrodu (ok. 1 x 2 metry) z domkiem o charakterystycznym jak pagody dachem, drzewami, które zmieniają liście (dzieje się to na scenie rękami zamaskowanych szczelnie czarnych postaci). Ogród ten jest metaforą kosmosu, w którym żyją bohaterzy, znakiem niezmienności, mimo zmian (tao). Drugim stałym elementem są metalowe instalacje po obu stronach sceny. Każda z instalacji składa się z rurek, z których zwisają dziesiątki instrumentów perkusyjnych (m.in. gamelany, grzechotki) i aerofonów (m.in. różne fletnie). Większość instrumentów to rekwizyty niewykorzystane do wydawania dźwięków. Ich obecność współtworzy stale harmonię spektaklu.

Czterech muzyków oddzielonych jest od widowni drobną półprzezroczystą siatką, co dodatkowo oddaje nastrój tajemnicy i niedostępności. Zmieniają się w spektaklu aktorzy i wystrój.

W „Wachlarzu” pojawia się kilka zdezelowanych sprzętów (stolek, waliza), biały karton, który malarz skrapia wodą w geście niemożności, tytułowy wachlarz z pejzażem zimowym – alegorią niespełnionej, idealnej miłości, gazeta pocięta przez malarzkę (Anna Polony) przetrzymującą u siebie gejszę-wariatkę, która postradała zmysły z powodu niespełnienia. „Rzeczą kobiety jest czekać” – mówi Hanako (gejsza-wariatka). Tę tymczasowość, gotowość, czekanie – oddała scenografia z prowizorycznymi rekwizytami. Gotowość do podróży podkreśla motyw półotwartych drzwi, poprzez które pada światło.

„Szafa” – tytułowy mebel o niemal nieskończonej pojemności (zmieścić może tysiąc ubrań) – dominuje na scenie czarną powierzchnią niepodzielną. Czerń podkreśla znakomicie główny element – symbol umieszczony na środku szafy. Tym elementem skupiającym wzrok jest złote koło mandali ze zdobieniami przestrzelonymi kulami pistoletu. Koło narodzin i śmierci po otwarciu ukazuje tyneł, czyli nieskończony ciąg wzajemnie w sobie odbitych luster. Tak skonstruowany symbol nieskończoności może pomieścić w sobie nie tylko setki masek (ubrań), ale także np. łożo małżeńskie czy łożo zdrady. W szafie tej został zabity kochanek. Tu także piękna kochanka chciała oszpecić się kwasem siarkowym, lecz doznała przemiany i narodziła się na nowo.

W „Pani Aoi” umierającej w szpitalu – prócz sprzętów typowo medycznych (łóżko, stolik z zastrzykami) pojawia się olbrzymi biały żagiel, który zasłania chorą. Żagiel ów umożliwia symbolicznie powrót do przeszłości łodzią wspomnień. U wezglowia konającej żony dopełnia się ostatni akt zdrady. Psychoanalitycznie ujęty seksualizm podkreślono przez ażurowe kostiumy, odsłonięte aż po brzuch nogi, nagie ramiona, uwypuklone dekolty. Skąpa scenografia współbrzmi ze skąpymi kostiumami. Rozwiązanie kompleksu męża powoduje śmierć żony – tytułowej pani Aoi.

W „Adamaszkowym bębnie” pojawiają się ażurowe instalacje z drobną, półprzezroczystą siatką oddzielającą widownię od aktorów. Za siatką, symbolem *epoche*, czyli filozoficznego, Husserlowskiego wzięcia w nawias całego świata przedstawionego wewnątrz sceny, rozgrywa się dramat starego dozorca zakochanego w pięknej, młodej i bogatej kobiecie z wyższych sfer. Owa dama, wielbicielka tańca, uważa świat za rodzaj gry, jest niedojrzała wewnętrznie, choć ponętna zmysłowo.

Skinieniem głowy godzi się na wydrwienie starca przez „złotą młodzież”, która podsuwa starcowi adamaszkowy bębenek. Tytułowy instrument przykuwa uwagę widza, tym bardziej że (mimo wysiłków bohatera) żadnego dźwięku z niego wydobyć nie sposób. Nagrodą za wydobyć dźwięku jest miłość młodej damy – księżycowej księżniczki drzew cynamonowych. Bębenek jest przyczyną samobójstwa starca. Scenografia: siatka, drzewo cynamonowe, krzesło. Prócz tego – otwarte drzwi, przez które pada metafizyczne światło i którędy wchodzi i wychodzi duch samobójcy by rozmawiać z ukochaną i zza grobu podjąć jeszcze raz próbę zdobycia dźwięku z adamaszku. Drzwi te są kontrapunktem do drzwi w „Wachlarzu”. Sztuki Mishimy mówią o tym, iż niespełnieni muszą odejść. Scenografia autorstwa Krystyny Zachwatowicz podkreślająca motywy odejścia współgra symbolicznie w spektaklu. Bez tych scenografii nie byłoby, no ... teatru no.

Abstrakt (Streszczenie) po polsku:

Tekst jest recenzją czterech sztuk teatralnych (Wachlarz, Szafa, Pani Aoi, Adamaszkowy bębenek) autorstwa Yukio Mishimy (1925-1970), czyli Hiraoki Kimitake (1925-1970), japońskiego twórcy teatru no w XX wieku. Scenografie teatralne przygotowała Krystyna Zachwatowicz (1930-) w Teatrze Starym w Krakowie. Spektakle reżyserował Andrzej Wajda (1926-). Muzykę napisał Stanisław Radwan (1939-).

Słowa kluczowe:

historia sztuki, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo, nauki o sztuce, pedagogika, sztuki piękne, sztuki projektowe, sztuki teatralne, Zachwatowicz Krystyna (1930-), Mishima Yukio (1925-1970), Kimitake Hiraoka (1925-1970), scenografie teatralne, teatr, Teatr Stary w Krakowie, edukacja teatralna, historia sztuki, historia teatru, teatr japoński, XX wiek, Kraków, Wajda Andrzej (1926-), Radwan Stanisław (1939-), Wachlarz, Szafa, Pani Aoi, Adamaszkowy bębenek

Title In English:

Set Designs (Scenery) by Krystyna Zachwatowicz for Theatrical Works by Mishima

Abstract (Summary) In English:

The text is a review on four theatrical works (A Fan, A Wardrobe, Mrs. Aoi, A Damask drum) by Yukio Mishima (1925-1970), his proper name: Hiraoka Kimitake (1925-1970), a Japan author of no theatre in the 20. Century. Krystyna Zachwatowicz (1930-) prepared stage design in the Old Theatre in Cracow. The theatrical works were directed by Andrzej Wajda (1926-). Stanislaw Radwan (1939-) composed music.

Key words:

History of art, Cultural studies, Literature, Art sciences, Pedagogy, Fine arts, Design, Theater studies, Zachwatowicz Krystyna (1930 -), Yukio Mishima (1925-1970), Kimitake Hiraoka (1925-1970), stage design, theater, Old Theatre in Cracow, theatrical education, theatre, art history, history of theater, Japanese theatre, 20. century, Krakow (Cracow), Wajda Andrzej (1926-), Radwan Stanislaw (1939-), Fan, Wardrobe, Mrs. Aoi, Damask drum

Źródło: Marek Mariusz Tytko, *Scenografie Krystyny Zachwatowicz do sztuk Mishimy*, „Plama. Pismo artystyczne. Kwartalnik”, t. 3: 1998, nr 3-4 (6-7), s. 65-66.